

Levičniki v Železnikih

Ugledni rod Levičnikov je živel v Železnikih od 18. do 20. stoletja. Najprej so bili kovači - žebjarji, potem so si kupili nekaj fužinarskih deležev pri obeh plavžih in fužinah. V prvi polovici 19. stoletja sta bila brata Gregor in Luka Levičnik že uveljavljena trgovca z žebli in drugo železnino na širšem območju, ki je segalo vse do Trsta, Reke in Zagreba.

Fužinarski znak – kovaško kladivo in rudarska kopača, prekrížana v obliki Andrejevega križa. (foto: Anton Sedej)

Levičnikov nagrobni (fužinarski) križ.
Višina: 201 cm, širina: 137 cm, širina litine: 26 cm, debelina litine: 3,5 cm.
(foto: Anton Sedej)

Lukovi otroci so se usmerili v intelektualne poklice (duhovniki, sodniki, oficirji) in odšli iz Selške doline.¹ Zapustili so dve hiši v Železnikih, ki sta bili nekoč njihov dom. Hiša s številko 95 je bila novembra 1944 požgana in kmalu po vojni porušena. Hiša s številko 107 je po letu 1912 postala Debevčeva. Kot materialni spomin na Levičnike so se v Železnikih ohranili le še njihov grob, fužinarski križ in Marijin kip iz odstranjene kapele na Racovniku.

Fužinarski križ

Na pokopališču v Železnikih, na senčni strani cerkvenega zvonika, stoji večji železni križ. Tja so ga prestavili v letih 1968–1969, ko so preurejali pokopališče in grobove poravnali v pregledne vrste. Odstranili so razne nepotrebne ograje in ograjice ter obenem ugotovili točno stanje lastnikov grobov.

Napis na križu

GREGOR
LEVIŽHNIG
FUSHINAR
UMERL 5. LISTOPADA 1846
STAR 68 LET

MARJETA
ROJENA LOGAR
SHENA
UMERLA 31. SUSHZA 1846
STARA 77 LET

MARJETA
OMOSHENA GERBEZ
HZHI
UMERLA 3. SVEZHANA 1836
STARA 35 LET

ZDRUSHENI SPEJO
STARSHI IN HZHI
V BOG' VESELEJO
SE V VEZHNOSTI.

Posodobljeni napis

GREGOR
LEVIČNIK
FUŽINAR
UMRL 5. NOVEMBRA 1846
STAR 68 LET

MARJETA
ROJENA LOGAR
ŽENA
UMRLA 31. MARCA 1846
STARA 77 LET

MARJETA
OMOŽENA GERBEC
HČI
UMRLA 3. FEBRUARJA 1836
STARA 35 LET

ZDRUŽENI SPIJO
STARŠI IN HČI
PRI BOGU VESELIJO
SE V VEČNOSTI.

1 O zelo pomembnem članu te rodbine – generalpodpolkovniku Karlu Levičniku sem objavil članek v Loških razgledih, št. 44/1997, str. 174–179.

Ing. Josip Levičnik (1878–1951), višji gozdarski svetnik na Ptuju, je poskrbel za grob z večjo nagrobno ploščo na pokopališkem zidu. Na njej sta vklesani imeni njegovega očeta dr. Alberta Levičnika (1846–1934) in mačehe Frančiške, roj. Guzelj (1867–1914). Grob je bil nekoč ograjen z ograjico, na njem je stal železni fužinarski križ. Ob urejanju pokopališča so nagrobnike vseh pokojnih Levičnikov združili pri grobu ob zidu, pod Albertovo nagrobno ploščo, zato za križ tam ni bilo več primerne prostora; prestavili so ga na sedanje mesto. S tem je križ izgubil svoj prvotni namen nagrobnika, postal pa je zanimiv spomin na nekdanje fužinarske čase v Železnikih.

Besedilo na križu je napisano v bohoričici, pisavi, ki je dobila ime po Adamu Bohoriču (1520–1598), slovničarju iz Trubarjevega časa. Uporabljali so jo do leta 1843, ko jo je v duhu ilirizma zamenjala gajica.² Približno takrat je kot nagrobnik nastal tudi Levičnikov fužinarski križ. Drugi zapis v bohoričici je na Antonovi cerkvi, pri vhodu v zakristijo, kjer je vzdana spominska plošča Mihaelu Grošlju, pokojnemu župniku in ustanovitelju osnovne šole v Železnikih (1816).³

Kako in kdaj je nastal fužinarski križ?

Ob pripravljanju članka o generalpodpolkovniku Karlu Levičniku sem leta 1996 obiskal njegovega sina Luka, ki je kot oficir naše vojske stanoval v Ljubljani. Med drugim je spregovoril tudi o tem zanimivem križu.

Gregor in Luka (1780–1860) sta bila brata in, tako kot njun oče Blaž, oba fužinarja. Ko sta leta 1846 umrla Gregor in njegova žena Marjeta, deset let pred tem pa njuna hči, jim je Luka želel urediti primeren grob. Razmišljal je, kakšen nagrobnik naj jim postavi in se odločil za železni križ, ki naj bi simboliziral fužinarstvo. Okoli leta 1847 sta s hlapcem zapregla konja in se z zapravljičkom odpejla proti Karlovcu. Na voz sta naložila nekaj kep grodlja, iz katerega so v livarni vlili nagrobni križ. Pot je bila dolga, vodila ju je mimo Ljubljane, Novega mesta, Metlike in čez Kolpo do Karlovca. Na cilju so se najprej dogovorili za obliko in napis, ki sta ga že doma sestavila Luka in njegov sin Jožef. Sledilo je vlivanje križa in povratek v Železnike. Z doma sta bila vsaj osem dni. Luka je bil tedaj star 67 let, njegov sin Jožef pa 21.

2 Gajica je dobila svoje ime po vnetem zagovorniku ilirizma Ljudevitu Gaju (1809–1872).

3 Na plošči piše:

MICHAEL	MIHAEL
GROSHEL	GROŠELJ
FAIMASTER	ŽUPNIK
OCHA	OČE
TEH BOGEH	TEH UBOGIH
USTUARNIK	USTVARNIK
TE SHOLLE	TE ŠOLE
MDCCCXVI	1816

Generalov sin Luka Levičnik (1947) se je še spominjal, kako sta okrog leta 1965 prišla z očetom Karlom po opravkih v Železnike. S seboj sta imela škatlo laka, s katerim je Luka premazal križ, ki je takrat služil še kot nagrobnik. S tem ga je vsaj začasno zaščitil pred vremenskimi vplivi. Tudi sedaj bi križ potreboval primerno zaščito pred vlago. Še najboljša bi bila primerna streha, ki bi ga varovala pred neugodnimi vremenskimi vplivi in poškodbami.

Iz rodovnika rodbine Levičnik

»Jurijev mlajši brat Blaž Levičnik je bil kovač v Železnikih in je leta 1790 kupil delež na fužini. V zakonu z Jero Jerala so se mu rodili Gregor, Luka in Ana. Oba brata, Gregor in Luka, sta se od žebjarjev povzpela do trgovcev z žebli in postala fužinarja. Trgovala sta s Trstom, Reko, Slavonijo, Banatom in Bosno, kamor sta šla večkrat sklepat kupčije. V hudih letih 1816 in 1817 sta dajala delo in zaslužek več Železnikarjem, ko sta od njih kupovala kovaške izdelke in jih plačevala z žitom. Gregorjeva hči Marjeta se je poročila z Edvardom Gerbcem. Luka je imel v zakonu z Nežo Kobler 7 otrok.«

Gregor in Luka sta po očetu Blažu podedovala tri deleže na plavžu v Spodnjih Železnikih in en delež na plavžu v Zgornjih Železnikih, en delež na plavžu v Spodnjih Železnikih pa sta dokupila. Plavž in fužina v Spodnjih Železnikih sta stala Zamlečjem na Racovniku.

Po letu 1814 je cena za fužinski dan na plavžu v Zgornjih Železnikih znašala od 150 do 200 goldinarjev, v Spodnjih Železnikih pa od 200 do 250 goldinarjev. Različno ceno je narekovalo dejstvo, da je bilo kurišče plavža Zamlečjem večje od tistega v Zgornjih Železnikih in je bil tudi delež pretopljene rude tam nekoliko večji. Cena deležev je stalno padala in je bila okoli leta 1860 že več kot polovico manjša kot nekoč. Za Lukom je deleže na plavžu in fužini podedoval Jožef Levičnik (1826–1909) in jih po očetovi smrti (1860) prodal Johanu Globočniku. Kot organist in učitelj seveda ni imel časa, da bi se ukvarjal še s fužinarstvom. Pri hiši tudi ni bilo več konj in vozov, ki sta jih oče in stric Gregor potrebovala za trgovske in fužinarske potrebe. V hlevu sta tako ostala le še kravica in pujssek ter na dvorišču kokoši.

Levičnikova kapela

Kapelo je postavil nadučitelj Jožef Levičnik (1826–1909), ki je v letih 1905 in 1906 praznoval dva pomembna dogodka – že več kot 60 let je igral na orgle (1905) in dočakal je 80 let življenja (1906). Cerkevni časopis Zgodnja Danica je leta 1905⁴ objavil daljši članek o tem, kako slovesno so v Železnikih 16. novembra 1905 praznovali Levičnikov jubilej. Istega leta ga je Vatikan odlikoval s križcem

4 Zgodnja Danica, letnik 1905, str. 383.

*Pro ecclesia et pontifice*⁵ (lat.; v prevodu: *za cerkev in papeža*), za 60 let igranja na orgle, zaradi česar so dobili dogodki še toliko večji pomen. V znak zahvale se je Levičnik odločil, da bo postavil kapelo v čast Mariji Brezmadežni.

Ker pod lipo pred svojo hišo (takrat Železniki 107) ni imel primernega prostora, mu je prostor odstopil nečak Albert Levičnik (1846–1934), sodnik v Ljubljani. Njegova hiša je imela hišno številko 95. Kapelo je sezidal zidar Alojz Ajardi, ki je v Železnikih in okolici do takrat zgradil že več podobnih. Zidana je bila iz kamenja, zgoraj obokana, spredaj sta stala dva stebra, ki sta segala do arhitrava, ta se je nadaljeval v trikotno čelo. Stebra sta stala na podstavkih. Baza, kapi- tel in prstana okrog stebra pod vrhom so dajali vtis romantike.⁶ Po vsej verjetnosti so jo blagoslovili na veliki šmaren, 15. avgusta 1906.

Kapela ne stoji več, ohranil se je le kip, ki upodablja Marijo Brezmadežno. Z levo nogo stoji na zemeljski obli, z desno na kači. V prisposobi je to kača, ki je zapeljala Adama in Evo, ko jima je ponudila jabolko, prepovedan sad. Kača predstavlja zlo in grešnost sveta, Marija, ki stoji na njej, naj bi oboje premagala. Marijino telo je upodo- bljeno v trenutku pred vnebovzetjem. Obleka je vihravo razgibana, kod da bi rezbar želel pokazati, da je Marijo zajela neka nadnaravna sila, ki jo bo dvignila v nebo. Na ozadju kapele je bilo upodobljeno zvezdno nebo, ki je predstavljalo vesolje. Kip je izdelan v naravni velikosti in je lepa rezbarska umetnina. Njegova slika je objavljena v knjigi *Znamenja v Železnikih in okolici*, pod št. 8 in 9. Izdelal ga je uveljavljeni podobar in rezbar Anton Klemenčič – Plnadar (1844–1927) iz Železnikov. Kip je danes v niši na poslopju, poleg stanovanjske hiše Racovnik 50 (pri Oliču).⁷

Še nekaj o Jožefu Levičniku

Cerkveni časopis *Zgodnja Danica*⁸ je leta 1905 navedel precej podatkov o življenju in delu Jožefa Levičnika. Še več je o njem napisano v Slovenskem biblio- grafskem leksikonu.⁹ Od tu navajam nekaj podatkov.

Jožef Levičnik je poučeval 47 let, od 1856 do 1903. Leta 1857 je v Idriji opravi- l učiteljski izpit. 30 let je bil tudi občinski odbornik in v letih 1866–1872 (4 mandatne dobe) župan v Železnikih. Kot zaslužni učitelj je leta 1883 dobil visoko državno odlikovanje – srebrni križec s krono. V domači cerkvi je 60 let igral na orgle. Ko je leta 1898 v članku, objavljenem v *Zgodnji Danici*, poročal o cerkovni- ku Petru Jerali, je zapisal, da je bil tedaj že 54 let orglar v Železnikih. Bil je tudi pevovodja, učil in vodil je cerkveni mešani pevski zbor. Zložil in uglasbil je nad

5 Križec *Pro ecclesia et pontifice* je najvišje priznanje Rimokatoliške cerkve, ki ga lahko prejme laik za svoje delo v cerkvi. Znan je tudi kot križ časti. Podeljevanje tega priznanja je vpeljal papež Leon XIII., leta 1888. (op. ur.)

6 *Znamenja v Železnikih in okolici*, zap. št. 8.

7 *Znamenja v Železnikih in okolici*, zap. št. 9.

8 *Zgodnja Danica*, letnik 1905, str. 383.

9 *Slovenski biografski leksikon*, 4. zvezek, str. 650–651.

200 napevov, več cerkvenih, manj posvetnih. Na začetku svoje orglarske poti se je za to delo usposobil v orglarski šoli pri Riharju v Ljubljani.¹⁰

Škofijski ordinariat v Ljubljani ga je predlagal za papeževo odlikovanje. Predlog bi se splečalo poiskati in prevesti iz latinščine, saj bi prinesel najboljše podatke o njegovem delu. Prav tako bi morali poiskati besedila njegovih pesmi in napevov.

Odlikovanji, ki ju je Levičnik dobil, sta lepo ohranjeni. Levičnik je dal zanj napraviti manjšo šatuljo s steklom, ki mu jo je izdelal mizar Franc Kordež (1864–1915) iz Ovčje vasi; sedaj je shranjena v Debevčevi hiši v Železnikih.

Levičnikovi hiši

Levičnikovi so imeli dve hiši. Prvo je okoli leta 1750 zgradil Anže Levičnik, ob numeraciji hiš je dobila številko Železniki 107, sedaj Racovnik 34. Za Anžetom jo je podedoval Blaž Levičnik, oče Gregorja, Luka in Ane. Luka je imel 5 sinov in 1 hčer. Zanje je okoli leta 1830 zgradil drugo Levičnikovo hišo, s hišno številko Železniki 95. Jernej in Franc sta postala duhovnika, Jurij (1813–1876) in Peter pa pravnik. Vsi štirje so odšli po svetu, doma sta ostala le Jožef, ki je postal učitelj in je živel v hiši številka 107, in sestra Marija (1816–1871), ki je živela v hiši s številko 95. Odseljeni bratje so le občasno prihajali domov. Franc (1822–1888) je bil nazadnje župnik v Polju pri Ljubljani. Upokojen je zadnja leta živel v Železnikih, v hiši številka 107.

Hišo s številko 95 je podedoval Jurijev sin Albert (1846–1934). Bil je sodnik v več mestih, nazadnje v Ljubljani. Imel je 6 sinov: 3 iz prvega in 3 iz drugega zakona. Hišo je podedoval najmlajši sin Karel, ki je kot mornariški oficir služboval v Dalmaciji. Ves ta čas so v Levičnikovi hiši živeli podnajemniki. Leta 1937 je Karel v štabu Dravske divizije v Ljubljani sklenil pogodbo, po kateri se je v to hišo vselil štab bataljona za utrjevanje meje na odseku Ratitovec–Blegoš. Komandant bataljona je bil Tomo Pajič, ki je z ženo tukaj tudi stanoval. V letih 1941–1944 so bili v hiši nemški orožniki. Ob partizanskem napadu, novembra 1944, je bila požgana.¹¹ Ko se je Karel leta 1924 oženil, si je priženil lepo domačijo v Dragi pri Pletarjih na Dolenjskem, zato ni imel ne namena ne potrebe, da bi požgano hišo v Železnikih obnovil. Nekaj let po vojni so jo porušili. Leta 1982 so na tem mestu Oličevi zgradili novo stanovanjsko hišo.

Spomin na požar leta 1822

V požaru, ki je med 23. in 25. majem 1822 zajel Železnike, Češnjico in Studeno, je bila med drugimi poškodovana tudi Levičnikova hiša, s hišno številko 107. Po požaru so jo lastniki obnovili in nekoliko povečali. Dela so potekla v letih 1823 in 1824. Takrat so tudi odstranili stara vhodna vrata in jih zamenjali z novimi, protipožarnimi. V sklepnik nad vrati so vgradili črno skrilasto ploščo z

10 Gregor Rihar je bil rojen v Polhovem Gradcu, leta 1796, umrl je v Ljubljani, 1864.

11 Slika požgane hiše je objavljena v Loških razgledih, št. 44/1997, str. 175.

vklesanim napisom, s katerim so hišo izročili v božje varstvo, da se taka ali podobna nesreča ne bi nikdar več zgodila. Napis se glasi:

IHS (Božje oko) Marija
C † M † B
VARUJ, BRANI, MILI
B O G
NAS IN NAŠE VSIH
NADLOG
LL GL JL

Protipožarna vhodna vrata na Levičnikovi, danes Debevčevi hiši.
(foto: Alenka Zupanc Rižner)

Napis nad vrati Levičnikove, danes Debevčeve hiše.
(foto: Alenka Zupanc Rižner)

Inicialke v zadnji vrstici pomenijo tri osebe iz rodbine Levičnik: LL je Luka, GL je Gregor, JL je Lukov prvi sin Jernej.

Levičnikova / Debevčeva hiša

Učitelj Jožef Levičnik je bil poročen z Nežo Hönigman (1842–1906) iz Škofje Loke. Otrok nista imela. Okoli leta 1902 je žena Neža začela močneje bolehati, zato je vzela k sebi nečakinjo Ano Hönigman (1892–1965), da ji je pomagala pri gospodinjskih opravilih. Ana je izhajala iz kočevarske družine, a je že kot otrok prišla k teti v Škofjo Loko. Tu je začela hoditi v osnovno šolo, zaključila jo je v Železnikih, pri učiteljici Ani Rekar. Bila je pridna učenka in ubogljiva gospodinjska pomočnica, lepo je skrbelo za bolno teto in ostarelega strica. Levičniku se je

tako priljubila, da ji je okrog leta 1908 prepisal hišo. Kmalu po njegovi smrti je spoznala gospoda Debevca, komandirja orožniške postaje v Železnikih. Poročila sta se leta 1912, ko je dopolnila 20 let. Naslednje leto se jima je rodil sin Franc. Hiša je postala Debevčeva in tako se imenuje še danes, čeprav so jo Debevčevi zaradi premestitve v Ljubljano kmalu zapustili. V Ljubljani se je zakoncema Debevc leta 1915 rodil drugi sin Miloš. Oba sinova sta postala zdravnika. Miloš je odšel septembra 1943 v partizane na Dolenjsko, od leta 1944 je pogrešan. Franc je služboval v Ljubljani, znan je bil kot uspešen pediater; umrl je leta 2002. Družinski grob imajo na ljubljanskih Žalah. Dr. Franc je z družino med letom večkrat prihajal v Železnike, po upokojitvi je tu ostajal tudi po več tednov. Okrog leta 1990, ko sva se pogovarjala o pokojnem učitelju Levičniku, mi je pokazal tisto šatuljo, v kateri sta bili shranjeni obe Levičnikovi odlikovanji; tedaj je še visela v bivši Levičnikovi dnevni sobi.

VIRI IN LITERATURA:

- Koblar, France: Levičnik Jožef. V: *Slovenski biografski leksikon*, 4. zvezek, str. 650–651.
Zgodnja Danica, letnik 1905, str. 383.
Znamenja v Železnikih in okolici, Železniki : Župnija, 2008.